

oraya ulaşabildi. İlk evliliğini Bihârî bir Hindû kadınla yaptı, daha sonra da Kanpûr hânedanı ile evlilik bağı kurdu. Doğu Bengal'deki seyahatleri sırasında çok sayıda Hindû denizcisinin ihtidasına vesile oldu. Ayrıca Sonargaon'da İslâm hâkimiyetinin kurulmasında katkıda bulundu. Çhoti Dergâh adıyla tanınan kabrinin bulunduğu Bihâr'da 27 Receb 844'te (22 Aralık 1440) vefat etti.

Pîr Bedr'in zaman zaman kaldığı Çitagong'daki çilehânesi şehrin koruyucusu olarak telakki edilmekte olup Hindû ve müslüman denizcilerce ziyaret edilmektedir. Dergâh yakınındaki bir cami ve bir su deposu da onun adını taşımaktadır. Bedr, Bengal'de Sonargaonlu Peñç Pîr ile "sular hâkimiyeti"ni paylaşma şerefine sahip idi. Bengal denizcileri denize açılırken şöyle niyazda bulunurlardı: "Allah, Nebî, Peñç Pîr, Bedr, Bedr!" Denizler ve nehirler üzerindeki mânevî hâkimiyet onun ailesinin ruhanî bir vasfı olarak kabul edilmektedir. Nitekim büyük dedesi Fahreddin Zâhid'in Yamuna nehrine gömülmek üzere olan bir grubu kurtardığı rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Gavsî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Asiatic Society of Bengal, Ivanow 97, vr. 14; Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbarü'l-ahyâr*, Delhi 1309, s. 129; Gulâm Muînüddin, *Me'âricü'l-vilâye* (K. A. Nizami özel kütüphanesinde), II, 536; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtîr*, III, 38; Ebeydülhak, *Tezkire-i Evliyâ-i Bengâle*, Noakhali 1931, s. 64-72; JASB, I/3 (1873), s. 302-303; K. A. Nizami, "Badr", *EI*² (İng.), I, 868-869.

KHALİQ AHMAD NİZAMİ

BEDREDDİN CAMİİ

(bk. HAFSA HATUN CAMİİ).

BEDREDDİN el-GAZZÎ

(bk. GAZZÎ, Bedreddin).

BEDREDDİN el-HASENÎ

(بدر الدين الحسنى)

Muhammed b. Yûsuf b. Abdirrahmân el-Mağribî el-Merrâkûşî (1850-1935)

Devrinin meşhur Şam muhaddisi.

Dimaşk'ta doğdu. Aslen Merakeşli olup *Delâ'ilü'l-hayrât* müellifi Şeyh el-Cezûlî'nin soyundandır. Ezher âlimlerinden olan babası Yûsuf el-Mağribî fıkıh ve hadis ilimlerindeki otoritesi yanında şiir ve

edebiyatla da meşguldü. Eserleri arasında *et-Taḥdîş 'an nâzileti dâri'l-ḥadîş* adlı 400 beyitten meydana gelen bir kasidesi bulunmaktadır. Bedreddin on iki yaşında babasını kaybetti. Eşrefiyye Dârülhadisi'nde tahsilini tamamladı. Bu arada Kur'ân-ı Kerim'i ve *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ile *Şaḥîḥ-i Müslim*'i ezberledi. Ayrıca akaid, usûl-i hadîs, usûl-i fıkıh, sarf, nahiv, edebiyat ve mantık gibi ilimlerin ana metinlerini özetleyen 20.000 beyit hıfzetti. Hocaları arasında en çok Ebû'l-Hayr el-Hatîb b. Abdülkâdir'den faydalandı. Hadis ve ibadetle meşgul olmak için Eşrefiyye'deki odasına kapanır, yatmadan sonra evine dönerdi. Hastalığı sebebiyle evinden çıkmadığı son birkaç yıl müstesna bütün ömrünü böyle geçirdi. Ancak başarısının kıskanıldığını görünce derslerini bıraktı. Yedi (veya on yedi) yıl boyunca Eşrefiyye Dârülhadisi'ndeki odasında münzevi bir hayat yaşadı. Günaha girme endişesiyle insanlardan uzak durmaya çalışır, kendine sorulara kısaca cevap vermekle yetinirdi. I. Dünya Savaşı sırasında İttihatçılar'dan şikâyet eden bir kısım halk Bedreddin el-Hasenî'ye başvurarak halife olmasını, Osmanlı idaresine karşı yapılacak ihtilâli yönetmesini istediler. Böyle bir hareket karşı olduğunu açıkça söyleyen Hasenî halkla olan ilgisini daha da azalttı; fakat Suriye'de Fransızlar'a karşı başlatılan ayaklanmada kasaba kasaba dolaşarak verdiği vaazlarla mücahidleri destekledi.

Cuma günleri Emeviyye Camii'nde verdiği dersler, eski devirlerdeki meşhur âlimlerin ders halkalarını andırarak şekilde kalabalık olurdu. Kesintisiz üç saat süren bu derslerde yeni meselelere çözümler getirmeye çalışırdı. Onun bu dersleri *eş-Şark* adlı gazetede yazı işleri müdürü olan talebesi Abdülkâdir el-Mağribî tarafından özetlenerek neşredilirdi. Umuma açık bu cuma derslerinden başka haftada iki veya üç gün, ramazan aylarında ise her gün talebelerine hadis dersleri verir, bilhassa *Kütüb-i Sitte*'yi okuturdu.

Bedreddin el-Hasenî 13 Ağustos 1935'te Şam'da vefat etti.

Muhammed Riyâz el-Mâlih, Bedreddin el-Hasenî ile ilgili olarak *'Âlimü'l-ümme ve zâhidü'l-âsr el-'allâme el-muhaddîşü'l-ekber Bedrüddîn el-Ḥasenî* (Dimaşk 1977), talebelerinden Muhammed Sâlih Ferfûr'da *el-Muhaddîşü'l-ekber ve imâmü'l-âsr kemâ 'aref*

tüh (Dimaşk 1406/1986) adlarıyla birer eser kaleme almışlardır.

Eserleri. 1. *Şerḥu kaşideti Ğarâmî şaḥîḥ*. Hadis usulüne dair olan bu eseri Kahire'de basılmıştır (1286). 2. *ed-Dürerü'l-behiyye fî şerḥi'l-manzûmeti'l-Beyḳûniyye*. Rabat Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Kettânî, nr. 1295). Ayrıca *Şaḥîḥ-i Buḥârî*'nin senedlerine dair yayımlanmış bir eserin daha bulunduğu kaydedilmektedir.

Bedreddin el-Hasenî'nin biyografisini veren kaynaklarda, onun daha otuz yaşına varmadan kırk kadar kitap yazdığı, bu kitapların çoğunun oturduğu mahallede çıkan büyük bir yangında telef olduğu belirtilmektedir. Bu bilgilerden müellifin *Şaḥîḥ-i Buḥârî*, *eş-Şemâ'il*, *eş-Şifâ* adlı eserlere, ayrıca nahve dair *Şüzûrû'z-zeheb*, *Kaṭrû'n-nedâ* ve *Muḡni'l-lebîb*'e birer şerh; *Nuḥbetü'l-fiker*, *Muḥtaşaru İbn Hâcib*, *'Akâ'idü'n-Nesefî*, *el-'Akâ'idü'l-'Aḍudiyye* ve *Tefsîrü'l-Celâleyn* gibi eserlere de hâşiyeye yazdığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), VII, 157-158, 237-238; Muhammed Sâlih el-Ferfûr, *el-Muhaddîşü'l-ekber ve imâmü'l-âsr kemâ 'aref tüh*, Dimaşk 1406/1986; Muhammed Abdülâtîf Sâlih el-Ferfûr, *A'lamü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 243-246; Mağribî, "eş-Şeyḥ Bedrüddîn el-Ḥasenî", *MMİAdm*, XIII/5-6 (1935), s. 296-299; XIII/7-8 (1935), s. 351-358, 375-376.

M. YAŞAR KANDEMİR

BEDREDDİN LÜ'LÜ'

(bk. LÜ'LÜ', Bedreddin).

BEDREDDİN SİMÂVÎ

Simavna Kadısı
Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud
(ö. 823/1420)

Osmanlı fakih ve mutasavvıfı,
önemli bir isyan ve
ihtilâl hareketinin başlatıcısı.

Edirne yakınlarında, bugün Yunanistan topraklarında bulunan Simavna kasabasında doğdu. Doğum yılı olarak 740 (1339) ile 770 (1368) arasında değişen çeşitli tarihler gösterilir. Torunu Halîl b. İsmâil *Menâkıbnâme*'de şeyhin doğum tarihini 760 (1359) olarak kaydetmiştir. Babası Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un torunu olduğu söylenen Abdülaziz'in oğlu İsrâil, annesi ise Rum asıllı bir hristiyan iken ihtida etmiş olan Me-

lek Hatun'dur. Babasının mesleği dola-yısıyla Simavna Kadısı Oğlu (İbn Kādî-i Si-mavna) diye tanınmıştır. Edirne'nin Os-manlılar tarafından fethedilmesi üzeri-ne (1362) ailesi buraya yerleşti. Ancak bazı son dönem araştırmacıları Bedred-din'in soyunu Selçuklu hânedanına bağ-layan rivayeti şüphe ile karşılamakta, bu rivayetin muhtemelen siyasî maksatlarla uydurulduğunu düşünmektedirler (bk. Uzunçarşılı, I, 360 vd.; Gökyay, s. 16-18). Orhan Şaik Gökyay, Bedreddin'in baba-sının kadı olmayıp Hacı İlbeyi'nin yanın-da Dimetoka ve çevresini fethetme giden ga-zilerden biri olduğunu bazı deliller gös-tererek öne sürmüş, bir istinsah veya telaffuz hatası sonucu "gazi" kelimesi-nin "kadı" şeklini almış olduğunu iddia etmiştir (bk. a.y.).

İlk tahsiline babasının yanında başla-yan Bedreddin daha sonra Şahidî adlı bir hocanın derslerine devam etti. Mevlânâ Yûsuf'tan sarf ve nahiv okudu. Ko-ca Efendi diye bilinen Bursa Kadısı Şeyh Mahmud ile oğlu Mûsâ Çelebi'nin I. Ba-yezid'in refakatinde Edirne'ye gelmeleri üzerine, ileride astronomi ve matemati-k alanlarında büyük şöhret kazanacak olan Mûsâ Çelebi ile birlikte Koca Efen-di'den tahsile başladı; bu arada Mevlânâ Yûsuf'un yanında fıkıh öğrenimine de devam etti. Altı ay sonra Mûsâ Çele-bi ve amcası Abdülmü'min'in oğlu Müey-yed ile birlikte bir yıl süreyle Bursa Kap-lıcaları Medresesi'nde yine Koca Efen-di'nin derslerini takip ettiler. Bu üç öğ-renci hocalarının tavsiyesine uyarak Bur-sa'dan Konya'ya gitti ve orada Mevlânâ Feyzullah'tan mantık ve astronomi okudu. Bir yıl sonra Mûsâ Çelebi Semer-kant'a giderek Uluğ Bey'in astronomi hocası olurken Bedreddin Simâvî ve Mü-eyyed 1381'de Şam'a gittilerse de veba salgını yüzünden çok geçmeden Kudüs'e geçerek Mescid-i Aksâ'da İbnü'l-Aska-lânî'den hadis okudular. İki arkadaş, bir Türk beyi olan Ali Keşmîrî'nin himaye-sinde Berkuk'un saltanatı döneminde Kahire'ye gitti. Ali Keşmîrî bir cuma na-mazından sonra, aralarında Mübârek Şah el-Mantikî ve öğrencisi Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin de bulunduğu bir grup âli-mi akşam yemeğine davet etmiş, sabaha kadar süren ilmi sohbet sırasında Bedreddin Simâvî'yi çok beğenen Mübârek Şah onu Seyyid Şerif'e örnek göstermiş-ti. Bedreddin bundan sonra Mübârek Şah'ın gözde öğrencisi oldu ve Seyyid Şe-rif'le birlikte ondan mantık ve felsefe gibi aklî ilimler tahsil etti. Mübârek Şah

1383'te hac için Mekke'ye giderken Bedreddin'i de yanına almıştı. Bedreddin'in biyografisini kaleme alan torunu Ha-lil onun bu hac seyahati sırasında Ebû Zeyl'den ders aldığını yazıyorsa da o ta-rihte adı geçen âlim ölmüş bulunuyordu. Bedreddin Mekke'den Medine'ye geçti ve orada çok kalmadan Seyyid Şerif'in bir mektubu üzerine tekrar Kahire'ye döndü. Burada Bedreddin'in başarısını öğrenen Sultan Berkuk, oğlu Ferec'i eğit-mesi için onu sarayına davet etti; Bedreddin üç yıl bu görevde kaldı.

Sultan Berkuk'un sarayında tertip et-meyi âdet haline getirdiği ilmi sohbet-lerden birine Bedreddin Simâvî de ka-tıldı ve burada Mısır'ın önde gelen âlim-leriyle tartışma imkânı buldu. Sultan, kendisinin hocası olan Ahlatlı Şeyh Sey-yid Hüseyin ile Bedreddin Simâvî'nin bu tartışmalardaki başarılarından son de-rece memnun oldu; Bedreddin'i câriye-lerinden Câzibe ile, Ahlatlı Hüseyin'i de onun kardeşi Meryem ile evlendirdi. Bu evlilik onun ilmi ve fikrî hayatında bir dönüm noktası oldu. Zira önceleri tasav-vufun aleyhinde olan Bedreddin baldızı Meryem'le yaptığı tasavvufî sohbetler üzerine tavrını değiştirerek Ahlatlı Şeyh Hüseyin'e intisap etti. Fakat bu âni de-ğişiklik üzerine hastalanarak yemeden içmeden kesildi. Durumundan endişele-nen şeyhi ona doğuya seyahate çıkma-sını tavsiye etti. Bu vesileyle muhteme-len 1402 veya 1403'te gittiği Tebriz'de Timur'un otağında İranlı âlimlerle yap-tığı tartışmalardaki başarısıyla Timur'un takdirini kazandı. Bir rivayete göre Ti-mur onu kıızıyla evlendirecek şeyhülislâm yapmak istemişse de o bir an önce şey-hi Ahlatlı Hüseyin'e dönmek istediğinden Timur'un bu arzusunu yerine geti-rememiştir.

Tekrar Kahire'ye dönen Bedreddin Si-mâvî şeyhinin gözetiminde çilesini dol-durdu ve onun ölümü üzerine şeyhlik makamına geçti. Ancak Kahire'deki di-ğer şeyhlerle arası açıldığından altı ay sonra memleketi olan Edirne'ye dön-meye karar verdi. Filistin, Şam ve Halep üzerinden Konya'ya geldi. Kendisini bü-yük bir ilgiyle karşılayan Konyalılar onun şehirde kalmasını sağlamak için bir tek-le kurmak istedilerse de şeyh bu teklifi kabul etmedi. Buradan Tire'ye geçe-rek sonraki isyan hareketinin ileri gelen-lerinden olan ve halk arasında Dede Sul-tan diye anılan Börklüce Mustafa ile ta-nıştı; bu arada Sakız adasının hristiyan yöneticisinden gelen bir davet üzerine

adaya gitti ve rivayete göre onun Müslü-manlığı benimseyerek müridleri arasına katılmasını sağladı (Taşköprizâde, *Miftâ-hu's-sa'âde*, II, 287). Daha sonra İzmir üzerinden Kütahya'ya geçerek orada is-yan hareketinin diğer bir elebaşısı olan Torlak Kemal ile tanıştı. Bursa ve Geli-bolu üzerinden Edirne'ye vararak ebe-veynine kavuştu. Bir yıl sonra yeniden Bursa ve Aydın'a gittiyse de tekrar Edir-ne'ye döndü ve münzevi bir hayat sür-dürmeye başladı.

Şehzadeler mücadelesinde Yıldırım Ba-yezid'in oğullarından Mûsâ Çelebi'nin, kardeşi Süleyman Çelebi ile yaptığı sa-vaş sonunda Edirne'yi ele geçirmesi üle-rine (814/1411) Bedreddin kazaskerliğe tayin edildi ve böylece onun aktif siyasî hayatı başlamış oldu. Daha sonra Mû-sâ Çelebi kardeşi Mehmed Çelebi kar-sısında yenik düşünce Şeyh Bedreddin 1413'te ailesiyle birlikte İznik'e sürü-lerek göz hapsine alındı; kendisine 1000 akçe de maaş bağlandı. Ancak siyasî ih-tirasları sebebiyle bu durumu kabullen-medi ve görünüşte dinî-tasavvufî, ger-çekte ise siyasî teşkilatlanmayı sağla-mak üzere harekete geçti. Arkasından yoğun bir propaganda faaliyetine girişti; kısa zamanda çevresinde geniş bir mürid ve sempatizan kitlesinin oluşma-sını sağladı. Bu arada Tire'de tanıştığı Börklüce Mustafa'yı Aydın ve civarında propaganda faaliyetiyle görevlendirdi. Börklüce Aydın ve Karaburun'da binler-ce sempatizan topladı. Ancak onun bu faaliyetleri sebebiyle kendisinin sorum-lu tutulacağından kaygılanan veya bu gelişmelerin bir isyan hareketi başlat-ma imkânı hazırladığını düşünen şeyh, göz hapsinde olmasına rağmen muhte-melen 1416'da İznik'ten kaçmayı başardı, Kastamonu'ya gidip İsfendiyar Bey'e sığındı. Niyeti Tatar iline ulaşmaktı (Taş-köprizâde, *eş-Şekâ'îk*, s. 51). Fakat bura-da umduğu desteği bulamayınca Sinop Limanı'ndan gizlice bir gemiye binerek Rumeli yakasına geçti. Önce Zağra'ya, oradan da Silistre, Dobruca ve Delior-man'a giderek burada yerleşti. Şeyhin bu yerlerdeki taraftarlarının sayısı hız-la artıyordu. Deliorman'dan her tarafa adamlar göndererek propaganda alanı-nı genişletti.

Şeyh Bedreddin ve müridlerinden Börk-lüce Mustafa, Torlak Kemal gibi ihtilâl-cilerin başarılarından kaygılanan Çelebi Sultan Mehmed şeyhin üzerine büyük bir kuvvet gönderdi. O sırada Karabu-run'da bulunan Börklüce ve Manisa'da

bulunan Torlak kuvvetleri mağlûp edildi. Bayezid Paşa kumandasındaki devlet güçleri şeyhin adamlarını dağıtmaya ve kendisini de ele geçirmeye muvaffak oldular. Şeyh Serez'de bulunan padişahın huzuruna götürüldü. Padişah, onun aynı zamanda bir din âlimi olduğunu ve hareketinin de bir yönüyle dinî nitelik taşıdığını göz önüne alarak hakkında hüküm vermek üzere ilim adamlarından bir heyet kurulmasını emretti. Bu heyet şeyhin faaliyetlerinin ve görüşlerinin dinî hükümlerle bağdaşmadığına, isyan sayıldığına, malı ve ailesi korunmak şartıyla kendisinin idam edilmesi gerektiğine karar verdi. Heyet üyelerinden Mevlânâ Haydar Acemî tarafından açıklanan bu kararın isabetli olduğunu bizzat şeyhin de kabul ettiği rivayet edilir. Bu fetva üzerine Bedreddin Simâvî 1420'de Serez'de idam edilerek burada defnedildi.

1924'te Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi uyarınca Türkiye'ye gelen göçmenlerin İstanbul'a getirdikleri şeyhin kemikleri çeşitli yerlerde saklandıktan sonra 1961 yılında Sultan Mahmud'un Divanyolu'ndaki türbesi hazîresine defnedildi. Şeyh Bedreddin adına Edirne'de bir zâviye, Konya'da da bir mescid inşa edilmiştir.

Bedreddin Simâvî İslâmî ilimlerden bilhassa fıkıh ve tasavvufta temayüz etmiştir. Gerek eserleri gerekse hakkında yazılmış diğer kaynaklar onun fıkıhta sadece ansiklopedik bilgi sahibi ve bir aktarıcı olmayıp aynı zamanda müctehid derecesinde bir âlim olduğunu göstermektedir. Fakat Simâvî asıl ününü siyasî faaliyetleri yanında tasavvufî ve felsefî görüşleriyle yapmıştır. Zikir, riyâzet, mücadele vb. tasavvufî uygulamalara büyük önem vermiş, Mısır'da tasavvufa intisap etmesinden sonra kendisi de böyle bir hayat yaşamaya itina göstermiştir. *Vâridât*'taki bilgilere göre

o tasavvufî keşfin ancak Allah'a yönelme, kalbin arındırılması ve peygamberlerin yolundan gitmekle gerçekleşebileceğini belirtir.

Gerek *Vâridât*'taki kendi ifadelerine, gerekse *Heşt Bihişt* gibi hakkında bilgi veren kaynaklara bakılırsa ondan bazı kerametler sâdır olmuştur.

Şeyh Bedreddin *vahdet-i vücûd**'cu bir mutasavvıftır. Ona göre her türlü sınırlamaların ötesinde sırf ve gerçek varlık (vücûd) Allah'tır. Allah ne küllî ne de cüz'î bir varlıktır; çünkü küllî kavramı O'nun bir cüzünün olduğu, cüz'î kavramı da O'nun bir küllisinin bulunduğu fikrini doğurmaktadır. Oysa Allah bu türlü âlâkalardan münezzehtir. Hak'ta zuhûra bir meyil vardır; bu sebeple, "Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım" (bk. Aclûnî, II, 132) buyurmuştur. Bu da gösteriyor ki yaratma O'nun zuhûrundan başka bir şey değildir. Gerçek varlık Hakk'ın varlığından ibarettir; eşyadaki başkalık ve zıtlıklar zuhûrun mertebeleri dolayısıyla nisbî ve itibarîdir. Her şey (kü)l Hakk'ın zâtında ve Hakk'ın zâtı her şeydedir ve O'nun zâtı her bakımdan vâcibdir. Bedreddin Simâvî kelâmcı ve filozofların imkân ve hudûs konusundaki görüşlerine de karşı çıkarak imkânın sadece görünüşten ve bir hayalden ibaret olduğunu belirtmiştir. Buna göre Allah'ın kendileriyle tecelli ettiği eşya (mezâhir) sûreti itibarıyla mümkün ve hâdis, hakikatî itibarıyla vücûd-ı mutlak ve vâcibdir. Çünkü görünür eşyada tecelli eden ve görünür olan (zâhir) Allah'tır. Şeyh bu görüşleriyle bazı mutasavvıfların hulûl ve ittihad yolundaki iddialarına da karşı çıkmıştır. Çünkü hulûl ve ittihad kavramları iki ayrı varlığı hatıra getirmektedir, oysa varlıkta yalnız birlik vardır; âlem Hakk'ın zuhûrundan ibarettir, şu halde âlem yaratılmamıştır. Böylece yaratma konusunda bir kısım İslâmî filozofları gibi düşünen Şeyh Bedreddin, Allah'ın iradesinin âlemlerle ilişkisi konusunda da onlarla aynı düşüncededir. Nitekim o Kur'an'da Allah'ın irade ve dilemesiyle ilgili âyetlerin, "Allah nasıl dilerse öyle yapar" anlamında değil, "Allah âlemin istidatlarına uygun şekilde diler ve ister" tarzında düşünülmesi gerektiğini savunmuştur (*Vâridât*, s. 76).

Bedreddin Simâvî bedenlerin yeniden dirileceği inancına karşı çıkmış ve bu yüzden kendisini eleştirenler olmuştur. Ona göre beden çürüyüp toprağa karıştıktan sonra parçaları daha önce oldu-

ğu gibi yeniden teşekkül etmeyecektir. Esasen o beden-ruh ayırımına da taraftar değildir. Çünkü insan bedeni aslında ruh, daha doğrusu hak olup sûretlerin birikmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Sûretler ortadan kalktıkça insan bedeni letâfet kazanır ve nihayet bir olan ve ortağı bulunmayan Hakk'ın kendisi kalır. Ona göre halkın anladığı mânada bedenlerin haşri mümkün gibi gözüküyor. Fakat şu düşünülebilir: Öyle bir zaman gelir ki insan nevinden hiç kimse kalmaz; sonra topraktan anasız ve basız yeni bir insan doğar ve o nesillerle devam eder (*Vâridât*, s. 73).

Şeyh Bedreddin cennet ve cehennem de yaygın dinî anlayıştan farklı bir şekilde açıklamıştır. *Vâridât*'ta cennetin sekiz mânada anlaşılabileceğini belirtmiştir ki bunların ilki yaygın dinî mânâ, diğerleri ise te'vil yoluyla ulaşılan mânalardır. Burada şeyhin yaygın cennet ve cehennem inancına fazla önem vermediği anlaşılmaktadır. Aynı te'vilci ve bâtinî yorum şeytan ve melek hakkındaki açıklamalarında da görülmektedir.

Şeyhin bilhassa âhiret ile cismanî haşır hakkındaki te'vil ve yorumları birçok tenkide uğramış ve bazı âlimlerce tekfir edilmesine sebep olmuştur. Nitekim saray çevresine yakınlığıyla tanınan Aziz Mahmud Hüdâyî I. Ahmed'e yazdığı tezkirede ondan "asılmış olan ve Allah'ın gazabına uğramış bulunan Şeyh Bedreddin" diye söz etmekte, *Vâridât* adlı kitabında bedenlerin dirilmesini ve kıyamet hallerini inkâr edip ilhad ve İbâhiliğe saptığını, halkın itikadını bozduğunu, Ehl-i sünnet'e muhalefet ettiğini, kızılbaşlarla bir olup isyan ettiğini... belirtmektedir (M. Şerefeddin, *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*, s. 72). Buna karşılık Aziz Mahmud Hüdâyî tarikinden meşhur Celvetî şeyhi Bursalı İsmâil Hakkı *Şerh-i Muhammediyye*'de Bedreddin'den övgüyle söz eder (Hüseyn Vasâf, III, 77). İdrîs-i Bitlisî de *Heşt Bihişt* adlı eserinde (bk. M. Şerefeddin, *a.g.e.*, s. 75) şeyhi fitratının "sülûk ve mükâsefe-yatın olmasın", zamanının çoğunu riyâzet ve mücadeleye ayırması gibi meziyetleri dolayısıyla övmekteyse de onun gösteriş ve alışkanlıklara dayanan ilim ve ibadetinin "İblis'in taati" gibi bencilik ve böbürlenmesine sebep olduğunu, bunun da kâmil bir mürşidden feyiz almamış olmasından kaynaklandığını, böyle bir şeyhin etrafında toplanan müridlerinse İbâhiliğe ve şeytanın yoluna saptıklarını belirtmektedir.

Bedreddin Simâvî'nin Yunanistan'dan getirilen kemiklerinin II. Mahmud Türbesi hazîresinde gömüldüğü yer - Çemberlitaş / İstanbul

Şeyhin eleştirilmesine yol açan sebeplerden biri de kendi eserlerinde açıkça görülmemekle birlikte, başta Börklüce Mustafa olmak üzere taraftarlarının özel mülkiyeti reddetmeleri, her türlü mülkün halkın ortak malı olduğunu savunmaları, kadın erkek bir arada sazlı içkili âyinler düzenlemeleri ve umumiyetle İbâhiliği savunmalarıdır. Son yüzyılda Türkiye’de bazı Marksist yazarlar bu tür fikirleri Bedreddin Simâvî’ye mal ederek onun ve taraftarlarının başlattığı olayları devrimci niteliği olan bir halk hareketi şeklinde yorumlamış, bu yönünde çeşitli fikrî ve edebî eserler kaleme almışlardır. Ancak şeyhin mâsumiyetini savunan kaynaklar bu tür görüş ve uygulamaların onun taraftarlarıncı ihdas edildiğini ve şeyhin günahsız olduğunu, hatta ihtilâl hevesinde dahi olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim torunu Halîl b. İsmâil’in yazmış olduğu *Menâkıbnâme*’de şeyh temize çıkarılmakta, başına gelenlerin asıl sebebinin Börklüce Mustafa, Torlak Kemal gibi yandaşlarıyla ulemânın kıskançlığı vb. sebepler olduğu ileri sürülmektedir. Aynı şekilde Taşköprizâde de onun mâsumiyetine inandığını “...yakalandı ve haksız yere öldürüldü” şeklindeki ifadesiyle dile getirmiştir (*Miftâhu’s-sa’âde*, II, 289). Bursalı Mehmed Tâhir ise şeyhe yöneltilen ithamların *Vâridât*’ı iyi anlayamamaktan kaynaklandığına işaret etmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 39). Özellikle siyasî emelleriyle ilgili isnatların asılsız olduğu görüşü bazı son dönem araştırmacıları tarafından da savunulmaktadır (Kurdakul, s. 36-39, 44, 47-70).

Harîrizâde Şeyh Bedreddin’e Bedriyye adlı bir tarikat nisbet etmekteyse de (*Tibyân*, I, 109^b) şeyhin vefatından sonra böyle bir tarikat teşekkül etmemiştir. Ancak onun sempatizanlarından olup “Bedreddin sûfileri” diye anılan bir zümre zamanla Alevî-kızılbaş kesime karışarak erimiştir. Hatta Gölpinarlı’nın bildirdiğine göre bu kesim içinde bir de “Bedreddin ocağı” geliştirilmiş olup bu ocağa mensup olanlar Bedreddin’in ölmediğine, günün birinde tekrar gelerek âlemi nizama koyacağına inanırlar. Bununla birlikte şeyhin Şîîlik ve Alevîlik’le hiçbir ilgisi yoktur (Gölpinarlı, s. 40-41).

Eserleri. 1. *Letâ’ifü’l-ışârât*. Fıkıh alanında yazdığı ilk eserdir. Kâtib Çelebi ve Taşköprizâde Şeyh Bedreddin’in bu eseri İznik’te göz hapsinde tutulduğu sırada yazdığını belirtirlerse de M. Şerefeddin Yaltkaya daha önce yazılmış

olduğu görüşündedir. Müellifin on ayda tamamladığı ve halen şerhinden ayrı bir nüshası bulunmayan eser onun fikhî meselelere vukufunu ve müctehid derecesinde bir fakih olduğunu göstermesi bakımından büyük önem taşır. İhtiva ettiği icihadlar dolayısıyla hem takdir hem de tenkit edilmiştir. Mukaddimesinde de belirtildiği gibi eser İbn Sââtî el-Ba’lebekkî’nin *Mecma’u’l-bahreyn*’i örnek alınarak tertip edilmiş; ayrıca *Letâ’ifü’l-ışârât*’ta bu kitap ile Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî’nin *el-Muhtâr*, Hâfızüddin en-Nesefî’nin *Kenzü’l-dekâ’ik* ve Tâcüşşerîa Mahmûd’un *Vikâyetü’r-rivâye fi mesâ’il-i-Hidâye* adlı eserlerinin ihtiva ettiği bütün konular toplanmış; bunlarda bulunmayan bazı fikhî meseleler de “Tefrika”, “Müteferrika”, “Şettâ” gibi başlıklar altında incelenmiştir. Bedreddin Simâvî *Letâ’ifü’l-ışârât*’ı *et-Teshîl* adıyla şerhetmiştir. Müellif, 1413’te başladığı ve 1415’te İznik’te göz hapsinde bulunduğu sırada tamamladığı bu şerhi *Letâ’ifü’l-ışârât*’ın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yazdığını mukaddime belirtmektedir. Mukaddime de ayrıca akıllı ve zeki ilim adamı için ilimde rivayetleri ezberleyip aktarmaktan çok şahsî görüş ve icihadlarını ortaya koyması gerektiğine inandığı için eserde nakilcilikle yetinmeyerek kendi görüşlerine ağırlık verdiğini açıklamıştır. Muhammed Birgivî yaygın kanaatin aksine *et-Teshîl*’in muteber olmadığını savunmuştur (bk. *Keşfü’z-zunûn*, II, 1551). *et-Teshîl* Emîr Fâzıl tarafından şerhedilmiştir (Süleymaniye Ktp., Cârullah, nr. 617). *Letâ’ifü’l-ışârât*’ın müstakil nüshasına rastlanmamışsa da *et-Teshîl* ile birlikte çeşitli kütüphanelerde yazmaları mevcuttur (bk. *GAL*, II, 291; *Suppl.*, II, 315). 2. *Câmi’u’l-fuşûleyn**. Müellifin Edirne’de kazaskerliğe tayin edildikten sonra telif ettiği, kazâ ve mahkemeye ilgili konuların ağırlıkta olduğu muamelelâta dair bir fıkıh kitabıdır. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan eser (bk. *GAL Suppl.*, II, 315) 1300’de Kahire’de basılmıştır. 3. *Vâridât**. Müellifin muhtemelen İznik’te göz hapsindeyken veya daha güçlü bir görüşe göre (bk. Kurdakul, s. 70-74) İznik’ten kaçtıktan sonra Rumeli’de verdiği derslerden oluşan felsefî, tasavvufî, kelâmî ve diğer fikrî konulara dair en önemli eseri olup hakkında yoğun tartışmaların yapılmasına yol açan da daha çok bu eserdeki düşüncelerdir. *Vâridât*’ın birçok yazma nüshası mevcuttur (mese-

lâ Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1463; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2574, 2841, 2874). Ayrıca eserin çeşitli Türkçe tercümeleri yapılmıştır. Bedreddin Simâvî’nin bu önemli ve çok tanınmış eserlerinden başka çeşitli kaynaklarda (bk. *Keşfü’z-zunûn*, II, 1173, 1676; Taşköprizâde, *Miftâhu’s-sa’âde*, II, 289; *Hediiyetü’l-ârifîn*, II, 410; *Osmanlı Müellifleri*, I, 39) tasavvufa dair *Meserretü’l-kulûb*, sarf ve nahive dair *Unkûdül-cevâhîr* (Makşûd şerhi) ile *Çerâğu’l-fütûh* ve tefsirle ilgili *Nûrû’l-kulûb* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Bedreddin [Simâvî], *Vâridât* (trc. Cemil Yener), İstanbul 1970, s. 73, 76; Halîl b. İsmâil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı — İsmet Sungurbey), İstanbul 1967; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 83, 84, 91-93; *Tevârîh-i Âl-i Osmân* (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 57-59; Taşköprizâde, *Miftâhu’s-sa’âde*, II, 287-289; a.mlf., *es-Şekâ’ik*, s. 49-52; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 71; *Keşfü’z-zunûn*, II, 1173, 1551, 1676; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ’*, II, 132; Harîrizâde, *Tibyân*, I, 109^b; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, İstanbul 1331, II, 1158-1160; M. Şerefeddin [Yaltkaya], *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1340/1924, s. 72, 75; a.mlf., “Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin’e Dair Bir Kitap”, *TM*, III (1935), s. 233-256; a.mlf., “Bedreddin Simâvî”, *İA*, II, 444-446; *Osmanlı Müellifleri*, I, 39; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 73-80; Brockelmann, *GAL*, II, 291; *Suppl.*, II, 315; *Hediiyetü’l-ârifîn*, II, 410; Danışmend, *Kronoloji*, I, 161-162, 179-180; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 360 vd.; Bezmi Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simavî*, İzmir 1957; Z. Fahri Fındıkoğlu, *İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm*, İstanbul 1965, s. 60 vd.; Abdülbâki Gölpinarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1966, s. 40-41; A. Cerrahoğlu, *Şeyh Bedreddin ve Türkiye’de Sosyalizm Hareketleri*, İstanbul 1966; Nedim Filipoviç, *Princ i Şejh Bedreddin*, Sarajevo 1971; Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İctimai Tarihi*, İstanbul 1973, I, 343; Bilal Dindar, *Şayh Badr al-Din Mahmûd et ses Vâridât* (doktora tezi, 1975 Paris); Necdet Kurdakul, *Bütün Yönleriyle Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1978, s. 36-39, 44, 47-70, 71-74; Cahit Öztelli, “Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ile İlgili Yazılara Dair”, *Papirüs*, sy. 37, İstanbul 1969; Orhan Şaik Gökyay, “Şeyh Bedreddin’in Babası Kadı mı?”, *TT*, sy. 2 (1984), s. 16-18; H. J. Kissling, “Badr al-Din Ibn Kâdi Samâwnâ”, *El²* (Fr.), I, 893-894.

BİLAL DINDAR

BEDRÎ

(bk. EHL-i BEDİR).

BEDRÎ

(bk. PEDRİLER).